

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

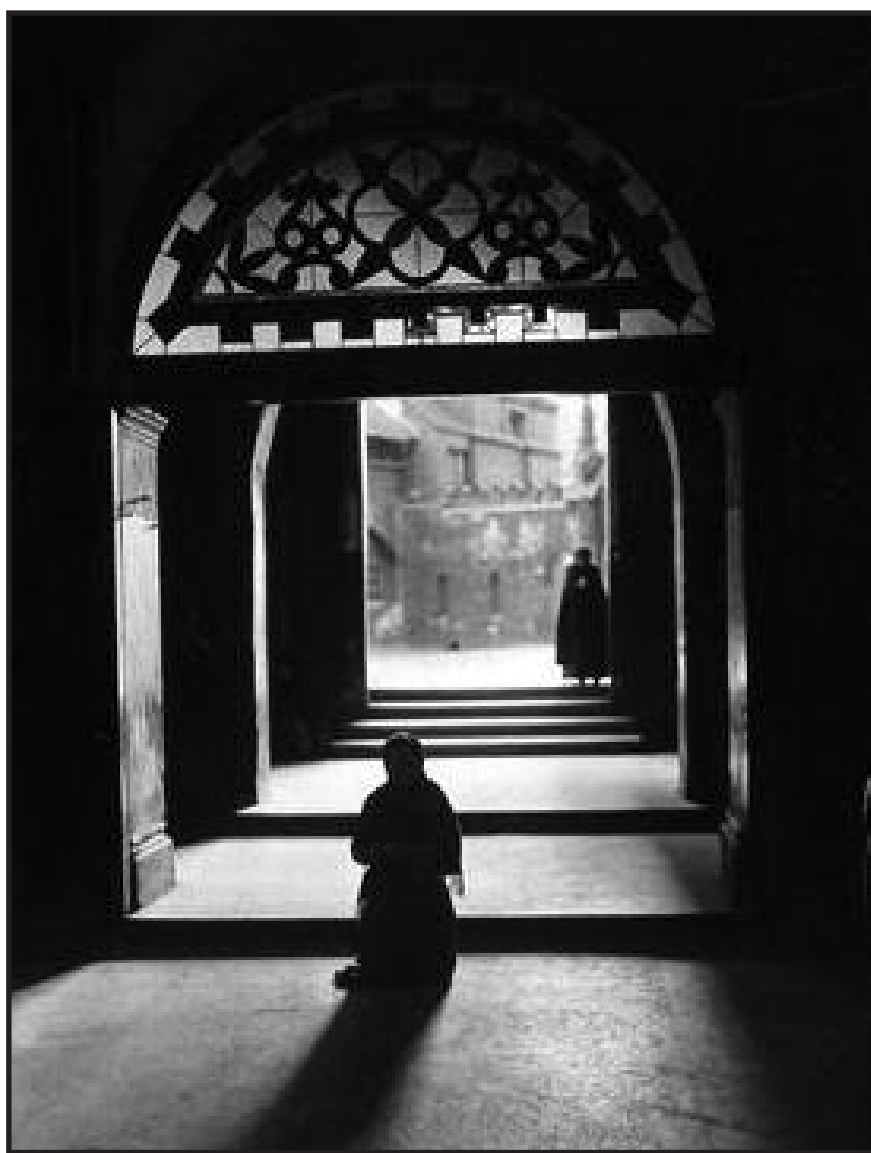
Tikėjimas, pranokstantis baime

Vienas iš skubraus ir užmaršaus mūsų amžiaus trūkumų (mano nuomone, gana didelių) – nuolatinis *kažko naujo* reikavimas, pamirstant išmin-tingą senovės patarlę, kad nieko naujo po saule nėra. Kitaip tariant, visa tai, ką mes tariamės atradę, sumanę, sukūrę – visa tai tik atspindžiai, tik varia-cijos, tik šešėliai. Na, gal-būt tai daugiau tiktų kul-tūros ir meno sferai, ne technologinei, tačiau ir pastarojoje matyti tech-ninių realizacijų, kurių idėjos labai senos.

Sunku būtų teigti, kad istorija kartojasi – vei-kiau žmogus kartoja savo klaidas, veikiamas ir ži-nojimo, ir tuštybės. Ir vei-kiausiai taip bus visada – iki tos dienos, kai, pasak Šv. Rašto, senasis pasaulis bus perkurtas ir jame ne-beliks tos žinojimo pusės, kuri skatino daryti pikta. Nebeliks ir skubraus gy-venimo tempo, ir pažan-gos idėjos – nes tai sfink-sai, chimeros, pabaisos, kurios niekada neatsako į klausimą, koks gi bus tobulas žmogus, koks jis turėtų būti.

Neatsako todėl, kad žmogus yra kūrinys ir taipogi bus perkurtas – negi perkurtame pa-saulyje, amžinosios taikos karalystėje, galėtų gyvuoti kitiems žmonėms neapykanta ir prie-šiškumu persisunkę mankurtai, niekingi ka-raliukai ir žiaurūs tironai, jiems paklusnios vergų masės?... Kurie, beje, irgi manėsi gali su-kurti „tobulą“ žmogų – pažemintą ir pilką sraigtelį, sukantį gigantišką iš tokių pat sraig-telių sudarytą valstybės mechanizmą?..

Daugybė utopijų, antiutopijų ir distopijų parašyta šia tema – naujo pasaulio, kitokio pa-saulio, ateities pasaulio, taipogi ir kitokio,

Jano Bulhako nuotr.

naujo, ateities žmogaus. Kartais jau tiesiog sun-ku išsivaduoti iš tų futuristinių klišių, ypač kai jos įvaizdinamos (ypatingą vaidmenį šiuo at-žvilgiu vaidina kinas). Kartais jos prajuokina (bet tai būna retai, nes ateitis kaip laiko rūšis ypatinga tuo, kad yra chimeriška – ji niekada neateina, o mes visada gyvename dabartyje). Bet dažniausiai – slegia. Veikiausiai dėl tos pa-čios priežasties – ateities nuspėti mes negali-me, mes tik kuriame įvairias jos vizijas. O ko-kios tos vizijos bus, padiktuoja laikmečio rea-lijos, aktualūs dalykai, mados ir naujovės.

Todėl nenuostabu, kad žmogus ima bijoti ateities. O baimė yra menkas patarėjas šiame pasaulyje, kuris, kaip Šv. Raštas sako, ir taip ati-

duotas šėtono žinion. Štai todėl toks gyvy-biškai svarbus yra tikėjimo klausimas. Jis vie-nintelis yra stipri atsvara baimei, nes tikėji-mo šerdis pilna meilės, kuri yra amžinybės šviesa.

Tikėjimas eina su mumis nuo pat se-niausių laikų, nuo gūdžiausių amžių, ku-riuose viešpatavo netikri dievai, keldami bai-mę. Tų netikrų dievų apstu ir šiandien. Die-vų, kuriems reikia įsibaiminusio vergo pa-klusnumo.

Ir kai girdžiu ką nors sakant, kad religi-ja yra atgyvenęs, nemodernus dalykas, re-liktas, dinosauro fosilija akmeny, kad reikia žiūrėti į pasaulį naujai – tik šypteliu. Juk nie-ko naujo pasaulyje nėra!.. O būties prasmę ir esmę neretai suteikia seni dalykai. Tokie kaip religija. Tikėjimas, pranokstantis baimę.

Renata Šerelytė

*Taip viskas žemiška.
Ir viskas taip užvaldo.
Atrodo –
Rankom glostyk purią miglą.
Ir žalios šviesos limpa prie asfalto,
Kaip limpa saulė prie upokšnių stiklo.*

*Praeit žeme! Ir jos drėgmės įkvėpti!
Aitrios drėgmės man – milijonams metų.
Iš nebūties atgal sugrįžti liepto,
Deja, dar išradėjai nepastatė...*

*O aš – esu. Štai raumenys ir nervai.
Po kojom veliasi atodrėkis, toks tirštas.
Didžiausia laimė – aš jaučiu, kaip varva
Gyvenimas – tiesiog nuo mano pirštų!..*

*Taip viskas žemiška.
Ir žemiškiausi norai.
Sunku nepavydėti to, kas lieka.
Kelius išvest ir dar bent amžių porą
Savu asfaltu paėjėt į priekį!..*

Vladas Šimkus

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizi-jos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugoji-mas bei lietuviybės puose-lėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Tikėjimas, pranokstantis baimę • **2-as psl. Astrida Petraitytė.** Litvakiškieji pėdsakai – išnykę, išnyrantys, atkuriami... • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** Tolminkiemyje Kristijono Donelaičio „Metai“ pirmą kartą skambėjo prancūziškai ir ispaniškai • **5-as psl. Violeta Rutkauskienė.** Knyga Lietuvos žvalgybos ir saugumo pareigūnų atminimui pagerbti • **6-as psl. Antanas Balašaitis.** Kaip buvo vadinami lietuviški žodynai • **7-as psl. Donaldas Kajokas.** Eilėraščiai • **8-as psl. Kultūros kronika/ Laimutė Vasiliaus-kaitė-Rožukienė.** Basakojų takais

Kitame numeryje: Rašytoją ir mokslininką Juozą Tininį prisimenant • Poetės Vitalijos Bogutaitės kūryba

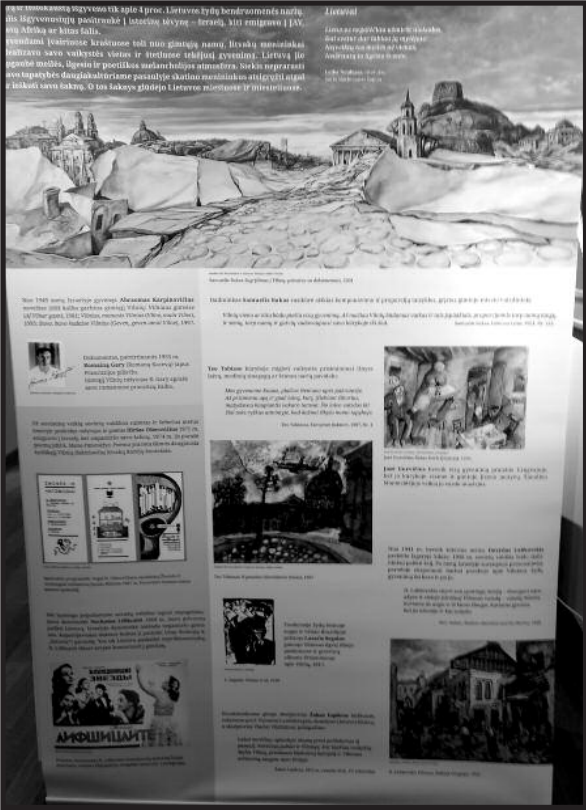
Litvakiškieji pėdsakai – išnykę, išnyrantys, atkuriami...

Astrida Petraitytė

Gal ir atsitiktinai, bet prasmingai birželio 6-osios vakarą supuolė du žydų kultūriniam (taip pat – religiniam) paveldui skirti renginiai, vykę skirtingose erdvėse vienas po kito. Buvo įmanu abu aprėpti.

Valstybiniame Vilniaus Gaono žydų muziejuje atidaryta Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui skirta paroda „Lietuva litvakų kūryboje“. Jos pristatymas vyko išlaikant intrigą – mat renginių salėje, dar neregint pačios parodos. Šventinę atmosferą kūrė muzikiniai intarpai (tarp pasisakymų) – nedidelį koncertėlį surengė pianistas Simas Minkevičius ir dar Mikalojaus Konstantino Čiurlionio menų gimnazijoje besimokančios fleitistė Adelė Mariņiute ir dainininkė Austėja Peželytė.

Beje, į kalbas (ar greta jų) įsiterpė ir poezija. Štai muziejaus direktorius Markas Zingeris, kuris, kaip žinome, yra rašytojas, renginio pradžioje pasveikino susirinkusiuosius, pažymėdamas litvakiškojo paveldo reikšmę, o jam baigiantis vėl išėjo prie mikrofono ir iš savo pirmosios, 1984 m. išleistos, poezijos knygelės perskaitė eilėraštį, skirtą Chaimui Sutinui. Šmaikščia, „kupletiška“ forma prašytą eilė-

Vienas iš parodos standų

raštį visgi persmelkia tragiškos gaidos. Zingeris pasisakė buvęs sukrėstas, kai kažkokiais (ko gero, nelegaliais) keliais Lietuvą pasiekusiame prancūziškame albume pamatęs Prancūzijos litvako Sutino darbą „Pasmaugtas gaidelis“... (Beje, vėliau Peželytė šmaikščiai „žydiškai“ atliko dainą pagal šį eilėraštį – angliškąjį jo variantą).

Savo eilėraštį perskaitė ir dailininkas Raimondas Savickas, dar priminęs, kad šio muziejaus parodoje dalyvauja ne pirmąkart – ir kelios Savickų šeimos kartos ne taip seniai čia pristatytos.*

Žinoma, būta ir oficialesnių kalbų. Sveikinimo žodį tarė Kultūros ministerijos atstovė Rūta Pileckaitė, pasidžiaugusi solidžiu parodos katalogu ir jame aptiktu – atsitiktinai atsivertus – prasmingu teiginiu: „Mes vis dar atrandame vieni kitus“. O išsamiau parodos koncepciją, struktūrą pristatė jos kuratorė dr. Vilma Gradinskaitė. Greta Vilniaus Gaono žydų muziejaus turimų darbų, parodai paveikslus skolino ir kiti muziejai (daugiausia kauniškis M. K. Čiurlionio), ir privatūs asmenys, fondai.

Paroda peržengia dailės ribas – štai rodomi ir du filmai: 1924 m. sukurtas kaip begarsis, o 1933 m. New Yorke įgarsintas „Vilniaus legenda“ bei Raimondo Vabalo pagal Grigorijaus Kanovičiaus ir Iljos Rud-Gercovskio scenarijų 1964 –aisiais pastatytas „Marš marš tra-ta-ta“ (kuratorė paragino naujai pažvelgti į šį kadais kritiškai įvertintą pamfletą). Be to, parodoje rasime ir kelioliką standų su išsamia ir įvai-

Koncerto klausytojai buvusios Didžiosios Vilniaus sinagogos vietoje. Fone – sovietinių laikų vaikų darželis. A. Petraitytės nuotraukos

ria informacija; mažiesiems lankytojams siūlomas žaidimas – lietuviško peizažo ar miestelio dėlionė, o akliems ir silpnaregiams – audiogidas. Pasak kuratorės, parodoje atspindima Lietuvos vaizdinių kaita žydų mene, veikiant istorinėms pervartoms – ne tik tragiškajam Holokaustui, bet ir, pavyzdžiui, sovietinei ignoravimo politikai...; išryškėja ir litvakų tapatybės paieškos daugiakultūriniame pasaulyje. Kuratorė pasidžiaugė sulauktomis, ruošiantis parodai, dovanomis: štai N. Arbit Blato (kaip žinome, jau prieš keletą metų Lietuvą pasiekė didelė jo darbų kolekcija) išsūnis padovanojo šešis dailininko kūrinius, tiesa, nekokios būklės – parodai spėta restauruoti du.

Po žodinių ir muzikinių sveikinimų buvome pakviesti pakilti į viršutinę parodų salę apžiūrėti ekspozicijos. Čia mūsų laukė ne tik menai, bet ir vyno taurės – lankytojų buvo gausu, šurmulio nemenko, tad apsisprendžiau ateiti kitądien ir ramumoje apžiūrėti parodą.

* * *

Ne tik ramumoje, bet ir vienumoje kitądien galėjau studijuoti parodą, bent šiek tiek prisiliesti prie litvakiškos kultūros atspindžių. Dailės kūrinių ekspozicija ištis turtinga ir įvairi – pradedant Marko Chagalo „Vilniaus Didžiosios sinagogos“ kopija, Beciono Cukermano (pirmojo litvako, 1919–1920 m. surengusio personalines parodas Vilniuje ir Kaune) 1912 m. nutapyta „Sodyba su daržų“, pratęsiant lietuviškaisiais motyvais Samuelio Bako,

Solomono Teitelbaumo, Neemijos Arbit Blato, daugelio kitų darbuose, užbaigiant Raimondo Savicko modernumu. Tapybos darbai ir skaudžiai primena dingusį žydišką Vilnių, ir viltingai liudija apkaptas šaknis ūglius leidžiant; turiu galvoje ne tiek jaunosius išgyvenusiujų palikuonis, kiek šių, tragiškus likimus patyrusių, po pasaulį išsiblaškiusių – štai S. Bako vaikystė Vilniaus gete, garbioji senatvė Bostone – dėmesingumą (sugrįžtantį, atšylantį?) savo gimtinei, tėvų žemei...

Negaliu pasiūlyti jokio kadro iš parodos – susiruošus fotografuoti, buvau perspėta, kad už šį malonumą turėčiau atskirai susimokėti; tikiuos, draudimas galioja tik dailės darbams – ne stendams ir ne parodos atidarymo akimirkoms. O būtų pravartu – mintiju jau ir 6-osios vakaro koncertą patyrusi – pasitelkus Dovydo Lobkovskio „Didžiosios sinagogos“, nutapytos 1949 m., atvaizdėlį, priminti: pokario statytojai Vilniuje ne ką mažiau sugriovė nei karas...

Kuratorės minėti stendai tikrai nusipelno dėmesingo studijavimo, pagiriamojo žodžio – juose ne tik tekstai lietuvių ir anglų kalba, įvairiais aspektais pristatantys litvakišką santykį su Lietuva, bet ir gausu vizualios medžiagos – minimų asmenybių, jų kūrinių nuotraukos ir pan.; net eilėraščiai į pasakojimo įsiterpia... Informacija irgi verta apmąstymo. Štai pirmajame stende pristatant Vilniaus piešimo mokyklą (veikė 1866–1915 m.) ir jos garsius mokinius – Jacques Lipchitz, Chaim Soutine, daugelį kitų,

Nukelta į 3 psl.

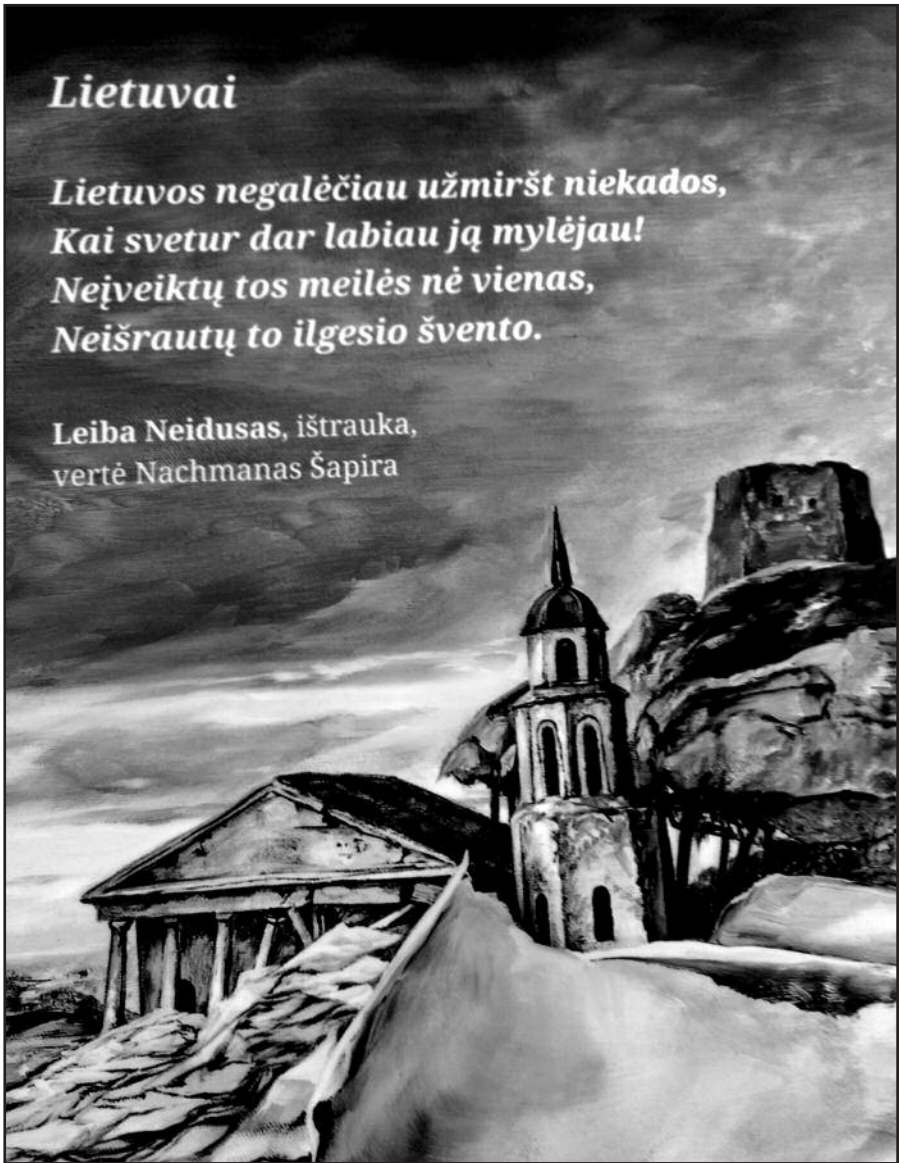
Koncerto, skirto Vilniaus Didžiosios sinagogos atminimui, akimirkos

Atkelta iš 2 psl.

pateikiama ir tokia istorinė įžangėlė: carinėje Rusijoje vykdyta rusifikavimo ir antisemitizmo politika, žydų galimybės mokytis varžytos, tuo tarpu šioje mokykloje apie trečdalis mokinių buvo žydai, suvažiavę iš įvairių buvusios LDK sričių...

Dar vienas standas įvardytas „Į Vilnių važiuodavo mokytis“, toliau pateikiant visą poeto Dovydo Einhornio sentenciją: „Ieškoti uždarbio žmonės važiuodavo į Varšuvą, Odesą, Kijevą – Vilniuje nebuvo galimybės užsidirbti, į Vilnių...“ Ir įdomybių galima sužinoti, tarkim – litvakiškoje jidiš tarmėje radosi žodžiai „daržinė“, „dobilas“, „ežeras“, „kapai“, dar kai kurie lituanizmai. Regime ir žydų indėlį kuriant Vasario 16-osios Lietuvą (nemažai jų savanoriškai dalyvavo kovose už Nepriklausomybę), jų pilnatęisiškumą atkurtoje valstybėje (prezidento Antano Smetonos sentencija: „Tautų įvairume yra kultūros džiaugsmas“). Deja, netrukus tenka pereiti prie tragiškąją istorijos puslapį liudijančių stendų – štai gyvenimas už spygliuotų vielų (pagarbos nusielpelno kuratorė, nenutylinti, bet ir nespekuliuojanti Holokausto tema). Primenami po pasaulį išsibarstę, Lietuvos nepamiršę litvakai – štai kad ir Vilniuje gimęs žymusis prancūzų rašytojas Romainas Gary. Dar daug įdomių ir vertingų žinių galima patirti studijuojant parodos stendus.

Vis dėlto smagiausią, netikėčiausią išpūdį man suteikė filmas „Vilniaus legenda“ (1924-ųjų versijos režisierius – Zygmunt Turkow). Visą valandą sėdėjau, užsidėjusi ausines, prieš monitorių – subtitrai anglų kalba, bet smagu buvo girdėti jidiš šnektą (tuo labiau kad savo vokiška kilme beveik ir suprantamą). Filmas tarsi religinė legenda – apie pranašo Elijo gerus darbus, išikūnijant įvairiais žmogiškais pavidalais. Bet stebuklingojo veikimo laukas – Vilnius (ir kitos, matyt, gretimos gyvenvietės), „tikrų“ žmonių meilės drama. Filmą visiems rekomenduočiau dėl jo ir meninės, ir pažintinės vertės (o istorinės epochos niuansus paliudija, pavyzdžiui, kartkartėmis į žydiškas realijas įsiterpiantis pasisveikinimas „Zdrastvuijte“ ar dainuojama

Parodos stendo fragmentas

„Oči čiornyje“...)

R. Vabalo filmui nebegalėjau skirti laiko, nors pasiūlymą pažiūrėti į jį nauju žvilgsniu įsidėmėjau.

Kiek vėluodama, bet po parodos pristatymo spėjau nukakti į žydų dainų koncertą, skirtą Vilniaus Didžiosios sinagogos atminimui (į kurį kvietė Lenkijos institutas Vilniuje ir Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė) – jis surengtas šios būtotosios sinagogos teritorijoje, šalia darželiui skirto pastato.

„Vilniaus Didžioji sinagoga nuo XVI amžiaus pabaigos iki XX amžiaus penktojo dešimtmečio savo dydžiu ir

puošnumu pranoko bene visas Vidurio Europos sinagogas. Aplink šią sinagogą buvo pastatyta daug ritualinių bei visuomeninės paskirties statinių - susiformavo ištisas miestelis su dviem vidaus kiemais (jidiš vad. Šulhoif). Šie pastatai apgriauti Antrojo pasaulinio karo metais, o vėliau nugriauti.”** Taigi jau gerokai po karo pasistengta ištrinti Didžiąją sinagogą iš Vilniaus senamiesčio – jos vietoje pastatytas ti-

pinis silikatinių plytų darželis.

Spėjau išgirsti Vilniaus mero Remigijaus Šimašiaus ir Lietuvos žydų bendruomenės pirmininkės Fainos Kukliansky pasidžiaugimą, kad neliks šio baisiojo darželio (pasak mero – auginusio kartą, nieko nežinančią, kokie pamatai po jų kojomis), Didžiosios sinagogos atminimas bus įamžintas. Tiesa, mero kalboje tarsi nuskambėjo pažadas atstatyti, o F. Kukliansky balse girdėjosi abejonė – gal užtektų memorialo...

Lenkijos instituto Vilniuje vadovas Marcinas Łapczyński pasidžiaugė (beje, gražia lietuvių kalba) galįs Lietuvai pristatyti varšuviškį ansamblį „Vocal Varshe“, atliekantį žydų dainas. Tai vokalinis tercetas – sopranas Anna Woźnicka, mecosopranas Olga Wądołowska ir tenoras Jakub T. Sitariski; (jų dainas lydėjo elektroninis akompanimentas). „Vocal Varshe“ atlieka įvairios stiliistikos ir paskirties žydų dainas bei giesmes, jie nevengia eksperimentuoti. Išties išgirdome įvairaus emocinio krūvio kūrinius – pradėjus, regis, giesmėmis-raudomis, užbaigta smagiomis liaudiškomis melodijomis. □

*Štai pernai šiame muziejuje surenta paroda „Kartos ir likimai“, skirta Algirdo Savickio, žuvusio Kauno gete, 100-osioms gimimo metinėms. “Parodoje pristatomos keturios menininkų šeimos kartos: tarpukario diplomatas ir rašytojas Jurgis Savickis, jo sūnūs Algirdas ir Augustinas, anūkas Raimondas Savickas ir proanukė Ramunė Savickaitė-Meškėlienė.” – <http://www.bernardinai.lt/index.php/straipsnis/2017-04-25-keturios-kartos-ir-daugiau-nei-simtmetis-lietuvos-istorijos/158543>

**<http://www.jewishcenter.lt/veikla/projektai/vilniaus-didziosios-sinagogos-memorialas/>

Abramas Suckeveris

VEIDAI PELKĖSE

...ir mūsų mintys per naktį tapo pilkos,
žaizdas pabarstė spinduliai druska nuodinga,
balti balandžiai, pelėdų kliedesiu nutvilkę,
kvatojas iš vilčių, kur dūmuose pradingo.

O mano žeme, ko drebi – nejau ir tu suskilus?
O gal jau tavo šnervėms išplėstoms auka pakvipo?
Praryk mus! Už tikėjamą išdidų, gilų...
Praryk mus su vaikais, su vėliavom, su knygom!

Kiek sykių mes malšinom besotį tavo alkį?
Tamsias duobes užpildysime savo kūnų auksu.
Iš mūs veidų nudriks voratinklis per pelkes...
Veidai per pelkes... O namuos degs gaisras blausiai...

Vertė **Alfonsas Bukontas**

Kadras iš filmo „Vilniaus legenda“

Tolminkiemyje **Kristijono Donelaičio „Metai“** pirmą kartą skambėjo prancūziškai ir ispaniškai

Algis Vaškevičius

Gegužės 26-ąją Tolminkiemyje, lietuvių literatūros klasiko Kristijono Donelaičio memorialiniame muziejuje buvo surengta Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities vaikų literatūros ir muzikos šventė „Svečiuose pas Donelaitį“. Tradicinė, paskutinį gegužės mėnesio šeštadienį kasmet rengiama šventė ir vėl sutraukė daugiau kaip šimtą jaunųjų atlikėjų iš šio krašto mokyklų. Atlikėjai atvyko iš Karaliaučiaus, Romuvos (Gurjevsko), Gumbinės (Gusevo), Tilžės (Sovetsko), Ragainės (Nemano), Įsruties (Černiachovsko).

Šventę iš Lietuvos atvyko gausus būrys K. Donelaičio draugijos Šiaulių skyriaus narių, vadovaujamų nepailstančios šio skyriaus vadovės Izolinos Lingienės. Svečiai pirmiausia aplankė K. Donelaičio gimtinę Lazdynėlių kaime, kur jau trys dešimtmečiai augančiame ažuolyne pasodino 10 ažuoliukų, prie paminklinio akmenų padėjo gėlių, uždegė žvakes.

Tolminkiemyje, dabar vadinamame Čistyje Prudy kaime, kur gyveno K. Donelaitis ir kur jis sukūrė „Metus“, talkininkai aptvarkė muziejaus aplinką, vietos kapinaitėse išrovė piktžoles, uždegė žvakes. Gausus būrys žiūrovų po darbų susirinko Tolminkiemio bažnytelėje, kur ir buvo surengta šventė.

Kaip ir kasmet, skambėjo lietuviškos dainos, po K. Donelaičio bažnyčios skliautais atliekamos lietuviškos sutartinės aidėjo taip išpūdingai, kad net šurpuliukai ėjo per kūną. Vaikai skaitė Justino Marcinkevičiaus, Maironio, kitų poetų eiles ir daug kartų skambėjo žodis „Lietuva“.

Vienas pagrindinių šventės organizatorių – Karaliaučiaus 35-ojo licėjaus lietuvių kalbos mokytojas Algirdas Karmilavičius džiaugėsi, kad tradicija gyvuoja ir jaunieji atlikėjai renginio kasmet labai laukia. Visiems jauniems atlikėjams negailėta plovimų, dovanų, Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Karaliaučiuje atstovai padovanojo lietuviškų knygų, šiauliečiai vaikus pradžiugino „Rūtos“ konditerijos fabriko saldumynais. Žiūrovai ypač gerai įvertino kolektyvų „Rūtėlė“, „Nadruvėlė“, „Malūnėlis“ pasirodymus – šie atlikėjai koncertuos liepos mėnesį Dainų šventėje Vilniuje.

Susirinkusius šiltu žodžiu pasveikino K. Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius, jiems už išsaugotą lietuvišką žodį dėkojo ir smagios vasaros linkėjo Karaliaučiaus krašto lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas, taip pat Lietuvos generalinio konsulato Karaliaučiuje kultūros atašė Raminta Gecevičienė. Tolminkiemyje viešėjo ir buvęs kultūros atašė šiame krašte Romanas Senapėdis.

Dviem viešnioms tos dienos apsilankymas Tolminkiemyje buvo ypatingas. Pirmą kartą į Karaliaučiaus kraštą, įveikusios visus biurokratinis barjerus ir gavusios Rusijos Federacijos vizas, išvyko ir pas K. Donelaitį apsilankė poemos „Metai“ vertėja į ispanų kalbą, Vilniaus universiteto Užsienio kalbų instituto Romanų kalbos katedros docentė Carmen Caro Dugo bei „Metų“ vertėja į prancūzų kalbą, aktorė ir visuomenės veikėja, Prancūzijos garbės ordino legionierė Karolina Masiulytė-Paliulienė.

C. C. Dugo išversti „Metai“ ispaniškai pasirodė prieš kelerius metus, minint K. Donelaičio 300-ąsias gimimo metines. Prancūzų kalba poema 500 egzempliorių tiražu turėtų būti išleista dar šiais metais, ją vertėja atidavė leidyklai pernai.

Galima tik įsivaizduoti, kaip laukė šio apsilankymo K. Donelaičio žemėje abi vertėjos. Ir C. C. Dugo, ir K. Masiulytė-Paliulienė, versdamos „Metus“, prie poemos tekstų praleido po kelerius metus, per tą laiką, kaip pačios sakė, K. Donelaitis joms tapo labai artimas ir savas, tad nuvažiuoti į Tolminkiemį, pastovėti prie poeto kapo buvo didžioji jų abiejų svajonė, kuri pagaliau išsipildė.

Kai Tolminkiemio bažnytelėje abi vertėjos nusileido į kriptą, kur yra K. Donelaičio kapas, jos negalėjo sulaikyti jaudulio. Ispanė tyliai sukalbėjo malda, o K. Masiulytė-Paliulienė akyse sublizgo ašaros, kurių ji ilgokai negalėjo suvaldyti. Ant kapo suspindo žvakelės liepsna, lietuviški bijūnai papuošė pilką antkapį.

Ir vėliau, kai abi jos klausėsi lietuviškai dainuo-

Šventės Tolminkiemyje akimirka.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Karolina Masiulytė-Paliulienė

Carmen Caro Dugo

jančių ir deklamuojančių vaikų, taip pat ir žavėjosi, ir jaudinosi. To jaudulio daug būta ir tada, kai po Tolminkiemio bažnyčios skliautais „Metai“ pirmą kartą daugiau kaip du šimtus metų suskambo ir ispaniškai, ir prancūziškai. Ispanų kalba C. C. Dugo paskaitė eilutes iš „Rudens gėrybių“, o prancūziškai nuskambėjo tekstas iš „Žiemos rūpesčių“. Nors žiūrovai nesuprato kalbų, bet tarsi atpažino čia skambėjusį didžiojo poeto tekstą. Renginio pabaigoje Šiaulių dramos teatro aktorius Vladas Baranauskas išraiškingai perskaitė keletą lietuviškų eilėraščių, susijusių su K. Donelaičiu ir Mažąja Lietuva.

Visa šventė Tolminkiemyje įsiminė gera nuotaika, nuoširdumu ir paprastumu. Vaikų mokytojai daug dirbo, kad paruoštų jaunuosius atlikėjus. Visus pasveikinusi K. Donelaičio memorialinio muziejaus vadovė Liudmila Silova, dirbanti čia jau apie 40 metų, kvietė nuolat lankytis pas K. Donelaitį ir

stengtis, kad čia neužželtų takeliai, nors gauti brangiai kainuojančias vizas nėra paprasta.

Pasibaigus šventei, vertėjos dar užsuko į kleboniją, kur buvo sukurti „Metai“ ir apžiūrėjo ten veikiančią ekspoziciją. K. Donelaičio draugijos pirmininkas G. Skamaročius papasakojo, kokius pastato remonto darbus numatyta atlikti, parodė įdomesnius eksponatus.

Šio ypatingo apsilankymo iki širdies gelmių sužadintos vertėjos, paklaustos, kokius išpūdžius išsiveža iš pirmą kartą aplankyto Tolminkiemio, paprašė kelių dienų, kad tie išpūdžiai susigulėtų ir visus jausmus jos galėtų sudėti į žodžius.

„Aš taip ilgai buvau su K. Donelaičiu, su jo tektais, taip laukiau šio apsilankymo, kad širdį apėmė daugybė daugybė emocijų. Viena yra visa išivaizduoti, o kai esi ten, kai jauti Donelaičio dvasią, apima sunkiai apsakomi jausmai. Kai su daug man verčiant padėjusia Lietuvos edukologijos universiteto profesore Nijole Kašelioniene užlipome į Tolminkiemio bažnyčios bokštą ir prieš akis atsivėrė viso kaimo vaizdas, taip ir išivaizdavau vietos būrus prieš daugelį metų skubančius į šią bažnytelę pasimelsti.

Visa gamta, aplinka ten ypatingi, tiek daug gyvybės aplink. Esu suskaičiavusi, kad „Metuose“ K. Donelaitis mini apie 60 įvairių gyvūnų rūšių, iš bokšto mačiau visai šalia esančius du gandrų lizdus ir prisiminiau eilutes iš „Metų“ apie gandrų, grįžtančius ir tvarkančius savo namus“, – pasakojė vertėja.

Gamta ją labai sužavėjo, bet aplinka, tai, kaip gyvena vietos žmonės, estetiškas vaizdas Prancūzijoje gimusiai ir gyvenusiai K. Masiulytei-Paliulienai paliko slogų išpūdį, ji pasijuto tarsi sugrįžusi į tolimą sovietmetį.

„Bet K. Donelaičio aplinka, kapas, bažnytelė visa atpirko. Visą laiką galvojau apie tai, kaip poetas mylėjo vietos žmones, kiek daug dėl jų darė, kokių nuostatų literatūros kūrinį paliko mums visiems – ir prancūzų akademinė visuomenė, specialistai, visi kam įdomu jau greitai tai galės įvertinti. Vien supratimas apie tai, kad bažnyčioje mano skaitoma „Metų“ ištrauka pirmą kartą skambėjo prancūziškai, negalėjo nejaudinti. Jaučiau kažkokią ypatingą energetiką, ir šio apsilankymo niekada nepamiršiu“, – sakė ji.

Savo išpūdžiais pasidalino ir vertėja C. C. Dugo, jau du dešimtmečius gyvenanti ir dirbanti Lietuvoje, neseniai į ispanų kalbą išvertusi ir Antano Baranausko „Anykščių šilėlių“, taip pat nemažai lietuvių poetų eilėraščių. Ji džiaugėsi, kad grįžtant iš Tolminkiemio pavyko aplankyti ir jos neseniai verstos Salomėjos Nėries gimtinę Kiršuose, kur visus poetės marti Laimutė Bučienė pavaišino šviežiu medumi bei šalia esančią jos mėgstamo poeto Kazio Bradūno gimtinės vietą.

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

„Jeigu vienu žodžiu reikėtų apibūdinti tai, ką tądien patyriau ir pajutau Donelaičio žemėje, tai būtų STEBUKLAS. Su K. Donelaičiu intensyviai ‘bendravau’ apie 5 metus, nuo ‘Metų’ vertimo į ispanų kalbą proceso pradžios iki knygos leidimo ir pristatymų daugelyje vietų 2013–2014 metais. Per tą laiką pasistengiau išgilinti į istorinį kontekstą, skaičiau įvairius leidinius apie lietuvininkų gyvenimą ir apie Donelaičio biografiją. Išgilindama į Donelaičio poemą, geriau pradėjau pažinti autorių, jo meilę savo kraštui ir kultūrai, savo žmonėms, jo humoro jausmą ir gilų kalbinį jausmą. Jo vaizdingi ir skambūs tekstai privertė mane atlikti nuodugnią paiešką ispanų kalbos lobyne, grįžti prie ispanų klasikos, padėjo man grožėtis savo gimtosios kalbos turtais.

Per tą laiką Donelaičio ‘Metų’ vertimas man taip pat atvėrė galimybę užmegzti ryšius su daug gerų žmonių, geranoriškai padėjusių man su vertimo problematika ir skatinusių versti ir spausdinti tekstą, kad ispanakalbiai turėtų galimybę susipažinti su jiems nežinomu pasauliu. Jaučiu, kad Donelaitis mane išugdė kaip vertėją, mane mokė laukti, neskubėti, pasitikėti kitų žmonių patarimais, turėti kantrybės, įdėti vertimo tekstą į stalčių, ramiai grįžti prie jo naujomis akimis... Be to, baigusi vertimą, daug apie patį vertimo procesą ir apie Donelaitį mažiau, nes teko apie jį kalbėti Madride, Valensijoje, Lietuvos mokyklose, universitetuose, mokslinėse konferencijose...

Per šiuos ilgus metus Donelaitis tapo mano gyvenimo dalimi, bet niekada neturėjau galimybės apsilankyti Donelaičio žemėje, kad padėkočiau už visa tai, ką jis man davė. Po truputį buvau sau susidariusi asmeninį vaizdą, kaip tos vietovės atrodo. Ruoštis į kelionę nebuvo taip paprasta ir pripažįstu, kad kelionės pradžioje kertant sieną labai trumpai pasijutau nepatogumą, kad nekalbu rusiškai ir negaliu suprasti, ką žmonės sako. Tačiau atvykusi į poeto gimtinę, susitikusi su šaunia grupe, atvažiavusia iš Šiaulių, pamačiusi tą vietą, kur Donelaitis gyveno, rūpinosi savo parapijiečiais, kūrė, pasijutau kaip namie. Sunku apibūdinti jaudulį, mane apėmusį per visą kelionę...

Žinoma, tai, ką mačiau, neatitiko to mano iš anksto sudaryto vaizdo, bet tuo pačiu pajutau tarsi aš būčiau ten buvusi, ir buvo dar geriau, nes ten buvo galima įsivaizduoti gyvą Donelaitį – rašantį, dirbantį, kalbantį su savo būrais, besitvarkantį darže, pamokslaujantį... Dar ilgai prisiminsiu išpūdį, pamačius Donelaičio kapą, nes ten dar stipriau pajutau Donelaičio artumą, labai spontaniškai plaukė iš širdies malda, padėka. Man buvo didelė garbė skaityti trumpą ‘Metų’ ištrauką ispanų kalba, pirmą kartą skambančią pačioje Donelaičio bažnytelėje. Karolinos prancūziškas tekstas taip pat suteikė daug džiaugsmo.

Labai didelį išpūdį paliko Karaliaučiaus srities mokytojų, atvedusių savo mokinius į šventę ‘Svečiuose pas Donelaitį’ triūsas ir atsidavimas, vaikų nuoširdūs pasirodymai. Ilgai paskui galvojau apie žmones, kurie visomis išgalėmis stengiasi, kad lietuviybės liepsnelė tame krašte neužgestų. Nesunku įsivaizduoti, kad tenka nemažai ‘vargt ir verkt’, bet Donelaitis traukia, Donelaitis įkvepia, stebuklas tęsiasi, ir tai suteikia daug džiaugsmo.

Ten būdama aš taip pat daug galvojau apie vertėjų darbą ir man sugrįžo ispanų rašytojo Miguelio de Unamuno (1834–1936) mintys apie vertimą. Jis parašė, kad ‘vertimas yra nuostabi veikla, nes mane verčia kito žmogaus mintis ir jausmus daryti savais. Tai yra viena iš labiausiai dvasią praturtinančių veiklų. Baigęs vieną iš tų vertimų, jaučiuosi praturtintas tuo, ką tas autorius man davė’. Kalbėdamas apie vieną verčiamą ir myliną autorių, jis tvirtina: ‘darbas baigtas, bet jis visada liks mano viduje’.

Apsilankiusi Donelaičio žemėje, patyriau, kad Donelaitis taip pat liks su manim visam laikui. Be galo dėkoju visiems, man aprodžiusiems šį nuostabų stebuklą ir esu laiminga, kad per vertimą esu mažytė jo dalelė”, – pasidalijo savo išpūdžiais C. C. Dugo.

Knyga – Lietuvos žvalgybos ir saugumo pareigūnų atminimui pagerbti

Violeta Rutkauskienė

Lietuvos Saugumo ir slaptųjų tarnybų tema visuomenei yra mažai žinoma, nedaug mokslininkų tyrinėta ir liesta ne vien dėl savo darbo ir veiklos specifikos, bet ir dėl įvykusio brutalaus šių tarnybų ir jų tarnautojų sunaikinimo, įvykusio sovietų okupacijos metu. 2017-ųjų metų vasarą pasirodė pirmoji platesnės apimties knyga „Lietuvos žvalgyba XX. a. viduryje ir antrojoje pusėje“, o šiemet, 2018-aisiais, išėjo nauja šios knygos laida, papildyta daugiau nei 100 puslapių, į kuriuos sugulė per trumpą laiką naujai atrasta, mažai kam žinoma medžiaga, faktai, dokumentai, nuotraukos.

Tikrai yra svarbu, kad Lietuvos Respublikos atstatymo šimtmečiui sulaukėme reikšmingų leidinių ne tik apie pačios Lietuvos atsikūrimą, bet ir apie joje 1918–1940 m. gimusias ir veikusias institucijas – Lietuvos žvalgybos ir Saugumo tarnybas, jų vaidmenį įtvirtinant Lietuvos nepriklausomybę, saugant atgimusią valstybę nuo vidaus ir išorės pavojų, priešiškų jėgų poveikio. Tai Lietuvos Genocido tyrimo centro ir Lietuvos Respublikos saugumo Departamento išleistas pirmas tokio pobūdžio leidinys – pirmoji knyga. Pirmosios knygos antrasis papildytas leidimas, suspėtas išleisti šiemet, Lietuvos šimtmečio jubiliejui, laukiant ir pačios Lietuvos Saugumo tarnybos įkūrimo reikšmingos sukakties.

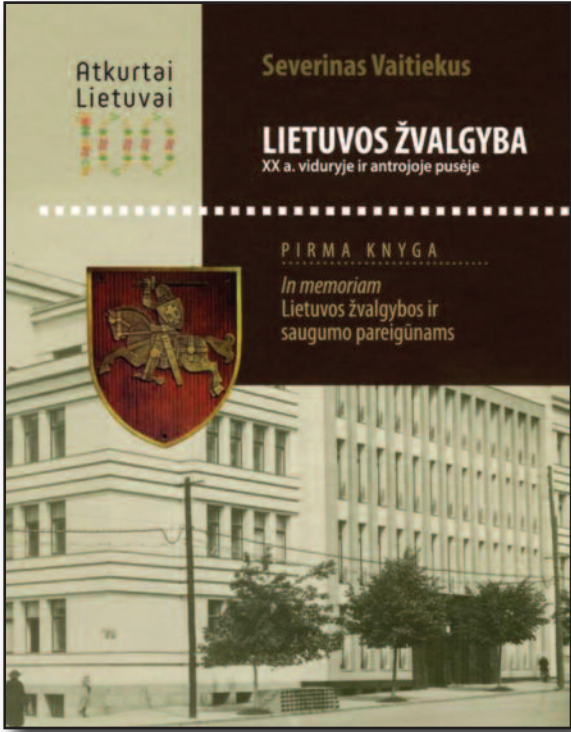
Tenka priminti, kad šių metų rudenį, spalio 27 d. Lietuvos Saugumo tarnybos paminės savo įsikūrimo, veiklos ir gtvavimo šimtąjį jubiliejų. Knyga dedikuota Lietuvos žvalgybos ir Lietuvos saugumo tarnybų pareigūnų atminimui, kuriuos 1940–1941 m. sovietinė okupacija ir aneksija brutaliai ir žiauriai sunaikino. Tai pagarbos ženklas ir ilgai lauktas paminklas visiems mirusiems ir nužudytiems ištikimai Lietuvai tarnavusiems, savo gyvybę vardan Lietuvos paaukojusiems Lietuvos žvalgams ir saugumo tarnautojams. Knygą parašė dr. Severinas Vaitiekus, Valstybės saugumo departamento darbuotojas, žurnalistas, istorikas, istorinių darbų autorius. Visuomenei jis labiau pažįstamas kaip fundamentalaus leidinio apie Tuskulėnus („Tuskulėnai: egzekucijų aukos ir būdeliai (1944–1947)“) knygos autorius.

Platesniajam besidominčiųjų skaitytojų ir visuomenės ratui antrasis knygos leidimas buvo pristatytas šiemet, balandžio 5 d. Kaune, Istorinėje Prezidentūroje. Naująjį leidinį pilnutėlėje Lietuvos Respublikos Istorinės Prezidentūros salėje, dalyvaujant ir pačiam autoriui, pristatė žinomi Lietuvos istorikai dr. A. Anušauskas, dr. Ingrida Jakubavičienė, diskusiją moderavo Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro istorikė dr. Monika Kareniauskaitė.

Knygos pristatymas Kauno prezidentūroje 2018 m. balandžio 5 d. Iš kairės: istorikas dr. A. Anušauskas, dr. I. Jakubavičienė, knygos autorius dr. S. Vaitiekus, dr. M. Kareniauskaitė.

Giedriaus Sakalausko nuotr.

Naujosios knygos viršelis

Paminklas nužudytiems Lietuvos saugumo pareigūnams atminti

Knygoje atkuriamas Lietuvos žvalgybos ir Lietuvos saugumo – slaptųjų tarnybų veiklos kelias, kūrimosi ypatybės, darbo pobūdis, specifika, kovos su Lietuvos priešais: svetimų valstybių šnipais ir agentais metodai, profesinės sėkmės, patirtų nesėkmių, skaudžių praradimų ir netekčių istorija. Lietuvos žvalgybos ir saugumo tarnybos istorija parodoma per konkrečius saugumo tarnybų darbuotojus, jų pagalbinius, bendradarbius, slaptuosius agentus, kurie laikėsi duotos savo valstybei priesaikos ir aukojė savo laisvę, sveikatą, gyvybę, artimųjų gyvenimą ir gerovę vardan Lietuvos išlikimo, vardan jos ateities ir atgimimo.

Knyga paremta istoriniais, moksliniais ir žurnalistiniais tyrimais, archyvų dokumentais, istorikų darbais, gyvųjų liudytojų ir žuvusiųjų, nukankintų tarnautojų artimųjų atsiminimais, periodikos publikacijomis, išlikusiomis ir sunkiai surinktomis nuotraukomis.

Ši knyga yra tarsi paminklas, kuriuo norima išreikšti pagarbą tiems, kurie nepalūžo, nepasidavė ir garbingai atlaikė sovietinių struktūrų žiaurumą ir kankinimus.

Prikėlė kapų tyloje paslėptus likimus

1940-aisiais sovietams užėmus mūsų kraštą, visa sovietų represinio aparato jėga pirmiausiai buvo sukoncentruota į valstybę saugančių institucijų kuo operatyvesnį likvidavimą, nepaprastai brutalią jėgą nukreipiant prieš valstybę saugojusias ir gynusias institucijas bei jose dirbusius žmones. Knygos autoriui dr. Severinui Vaitiekui teko nepaprastai sunkus ir sudėtingas uždavinys: parašyti knygą apie brutaliausiais būdais sunaikintą Lietuvos saugumo tarnybą, žiauriausiais metodais nužudytus tarnautojus, sunaikintas jų šeimas ir artimuosius, daugelį skaudžių faktų ir įvykių prikelti iš užmaršties, atrasti, o kartais ir atkasti kapų tyloje paslėptų žmonių likimus, paliesti niekieno iki šiol nepakeltas bylas, surasti ir prakalbinti dar gyvus liudytojus.

Autorius atliko beveik neįmanomą darbą, rinkdamas medžiagą po trupinėlių apie žmones, kurie ne vien dėl savo slaptųjų pareigų visuomenei buvo mažai žinomi ar girdėti, bet ir dėl to, kad jie patys, jų vardai, jų gyvenimo ir veiklos faktai buvo kruopščiai ir sistemingai trinami iš atminties, jie patys apšmeižti, apipilti purvais, apmeluoti, išniekinti sovietinės sistemos, dar daugelį metų net ir atkurtoje nepriklausomoje Lietuvoje pamiršti ir palikti be vietos Lietuvos istorijoje. Dažno jų ir kapo nėra ir iki šiol nustatyti, surasti nepavyksta.

Tęsinys kitame numeryje

Kaip buvo vadinami lietuviški žodynai

Antanas Balašaitis

Lietuviškų žodinių rengimo ir leidimo istorija siekia XVII amžių. Pirmasis trikalbis Konstantino Sirvydo (~1580–1631) lenkų-lotynų-lietuvių kalbų žodynas buvo išspausdintas Vilniuje, jėzuitų akademijos spaustuviėje, prieš 1620 metus. Apytikrė data nustatyta iš popieriaus vandenženklių. Iki šiol tėra žinomas tik vienas šio žodyno egzempliorius, dabar esantis Maskvoje, Rusijos centriname senųjų aktų archyve. Šį žodyną ten 1955 m. aptiko istorikas Konstantinas Jablonskis (1892–1960). Žodynas apdriškęs: prasideda 10-uju lapu žodžiu *ciechuie*, trūksta ir kelių pabaigos lapų, baigiasi 216-uju lapu žodžiu *znakomity*.

Taigi nežinomas ir žodyno pavadinimas. Jį mėgino nustatyti istorikė Ingė Lukšaitė. Remdamasi Konstantino Sirvydo amžininko Salliamono Risinskio (mirusio apie 1625 m.) bibliotėkos knygų sąrašė minimu „Promptuarium dictionum Polonicarum, Latinarum et Lituanicarum“, ji mano šį žodyną buvus pavadintą žodžiu *promptuarium*. Pirminė šio lotyniško žodžio reikšmė „talpykla“. Daiktavardis padarytas iš būdvardžio *promptus* „po ranka esantis, patogus“. Taigi žodį *promptuarium* reikia suprasti kaip žodžių aruodą, lobyną.

Lenkų žodynininkas Gregorijus Knapšis šį žodį vartojo kaip *thesaurus* sinonimą: 1621 m. išleistą žodyną pavadino „Thesaurus polono latino graecus, seu promptuarium linguae latinae et graecae...“. Knapškio žodyno lenkų ir lotynų žodžių registru naudojosi Sirvydas sudarydamas didesnį žodyną „Dictionarium trium linguarum“, kurio yra išlikusių 1642, 1673 ir

1713 m. leidimų egzempliorių. Vadinasi, Sirvydas neperėmė Knapškio žodyno antraštėje buvusio *promptuarium* vardo. O gal tai ne veikalo vardas, tik vaizdingas apibūdinimas, juo labiau, kad jis eina po žodelio seu „arba“. Todėl Kazys Pakalka (1928–2009), tyręs Sirvydo žodynus, knygos „Senasis Konstantino Sirvydo žodynas“ (1997) įvadiniame straipsnyje daro išvadą: „kol nerastas 1-leidimo egzempliorius su titulinio lapu, tol pavadinimo klausimas lieka neišspręstas“ (p. 17). Iš amžininkų ir vėlesnių Mažosios Lietuvos kultūros veikėjų raštų žinoma, kad XVII a. vokiečių-lietuvių kalbų žodynus rašė keletas Karaliaučiaus universiteto auklėtinių. Tačiau tik vienas kitas teišliko iki mūsų dienų. Karaliaučiuje, Prūsijos valstybiniame archyve, XIX a. buvo kelių Liudviko Rėzos (1776–1840) surinktų lietuviškų žodynų rankraščių. Antrojo pasaulinio karo metu artėjant frontui iš rytų, archyvas buvo išvežtas ir kitur išslapstytas.

Vienas po Antrojo pasaulinio karo atrastų Laukštėčių (vok. Lochstädt, rus. Pavlovo) pilyje Aistmarių parkrante žodyną, dabar esantis Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje, pavadintas lotynišku vardu „Lexicon Lithuanicum“ (lex – žodis). Šis 113 lapų vokiečių-lietuvių kalbų žodynas anoniminis (nežinomo autoriaus). Jį tyręs ir faksimilini leidimą 1987 m. parengęs Vincentas Drotvinas (1929–2015) iš popieriaus vandenženklių nustatė, kad žodynas parašytas apie 1652 m. kaip ir Danieliaus Kleino (1609–1660) tuo pačiu vardu minimas neišlikęs žodynas.

Mūsų dienas pasiekė ir kitas gerokai didesnis dviejų dalių per pus-trčio tūkstančio puslapių vokiečių-lietuvių kalbų žodynas, pavadintas perkeltinės reikšmės lotynišku vardu „Clavis Germanico-Lithvana“ (*clavis* – raktas). Jis Vincento Drotvino ištirtas ir 1995–1997 m. išleistas keturiomis knygomis. Žodynas baigtas rašyti apie 1675 m., jo autoriumi Jurgis Lebedys ir Vincentas Drotvinas laikė Ragainės apskrities Žilic parapijos ilgametį kunigą Frydrichą Pretorijų (1624–1695). Šiuo dideliu žodynu tarsi pateikiamas raktas norintiems atrakinti lietuvių kalbą, t. y. jos pramokti, prie jo pridėtas dar beveik šimto patarlių ir priežodžių rinkinys. Beje, XVII a. jėzuitų istorikai Filipas Alegambė (Philippe Alegambe) ir Natanaelis Sotvelas (Nathanael Sotvellus) mini, kad *clavis* vardu buvusi pavadinta Sirvydo lietuvių kalbos gramatika „Clavis linguae Lithuanicae“ (išleidimo datos nenurodė). Ji kol kas niekur neaptikta. Šiuo vardu gramatikos buvo vadinamos ir XVIII amžiuje. Minėtas žodyno vardas *clavis* sekėjų Mažosioje Lietuvoje nesulau-

kė, o lexicon vardu išlikusių didžiulį vokiečių-lietuvių kalbų žodyną pavadino Dárkiemio apskrities Trempc parapijos kunigas ir mokytojas Jokūbas Brodovskis (1695–1744). Jo daugelį metų rašytą „Lexicon Germanico-Lithvanicvm...“ tyrė ir parengė išleisti Vincentas Drotvinas. Trimis didžiulėmis knygomis šį žodyną 2009 m. išleido Lietuvių kalbos institutas.

Savo didžiuliam darbiui Brodovskis davė tiems laikams būdingą ilgą antraštę. Štai jos vertimas: „Vokiečių-lietuvių ir lietuvių-vokiečių kalbų žodynas, kuriame yra tiek Biblijos Senojo ir Naujojo Testamento žodžių, tiek namų apyvokos žodžių, taip pat daugiau kaip du tūkstančiai lietuviškų priežodžių ir daugiau kaip šimtas mįslių ir kuris tuo būdu yra jei ne visiškai pilnas, tai bent gana išsamus. Visa tai vien Dievo garbei ir lietuvių kalbos mylėtojų labui dideliu vargu ir atsidėjimu sulasė Jokūbas Brodovskis, Trempc precentorius“.

Lexicon vardu buvo pavadintas ir Vałtarkiemio kunigo Pilypo Ruigio (1675–1749) Karaliaučiuje išleistas lietuviškas žodynas „Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon“ (1747).

Dar vienu lotynišku vardu savo žodyną pavadino iš Kretingėlės kilęs Halės universiteto lietuviško seminario vedėjas Frydrichas Vilhelmas Hakas (Haack, 1706–1754). Tai pirmas Mažajai Lietuvai skirtas Halėje 1730 m. išleistas žodynas „Vocabularium Litthvanico-Germanicvm, et Germanico-Litthvanicvm“. Žodyno vardas priesaginės darybos: *vocabulum* „pavadinimas, vardas, žodis“ ir kuopinės reikšmės priesaga *-arium*, atitinkanti lietuvišką -ynas.

Vėlesnių Mažosios Lietuvos autorių žodynai jau su vokiškomis antraštemis: Pilkalnio kantoriaus ir poeto Kristijono Gotlybo Milkaus „Littauisch-deutsches und Deutsch-lit-tauisches Wörter=Buch“ (1800), Karaliaučiaus universiteto profesoriaus Georgo Heinricho Ferdinando Nesselmano (Nesselmann) „Wörterbuch der littauischen Sprache“ (1851), „Keleivio“ redaktoriaus Frydricho Kuršaičio „Deutsch-littauisches Wörterbuch“ (1870–1874). Šiame žodyne pateiktas ir vokiško termino vertinys *žodknygės*: „Aš sudarymą lietuviškųjų žodknynių esmi apiėmęs.“

XIX a. lietuvių leksikografų pradėta kurti ir lietuviškus terminus savo veikalams pavadinti. Jau trečiajame dešimtmetyje pasirodo *žodininkas*. Jis pavartotas Kajetono Nezabitauskio 1823 m. pradėto rašyti lietuvių lenkų žodyno antraštėje: „Žodininkas Lietuwiszkaž-Zemajtiszkas yra Lenkiskazai yszrozitas“, o viešai šis ter-

minas pasirodė 1824 m. prie jo elementoriaus „Naujas mokslas skaytima“ pridėtoje lietuviškų knygų bibliografijoje. Joje žodynus jis vadina *žodininkais* arba *surinktžodžiais*. Terminai nevienodo gerumo. Netinkamas antrasis; jo, rodos, niekas daugiau ir nevartojo. *Žodininko* priesaga dažniausiai žymi asmenis, tik kartais ir vietą. Taigi vieta, kur surašyti žodžiai, yra *žodininkas*.

Žodininko terminą vartojo Dionizas Poška: „Dėl Jūsų, broliai, rašau žodininką“ (I d., p. 163). Pats žodynas pa-

Pilypo Ruigio Lietuvių – vokiečių kalbų žodynas, 1747

vadintas lenkišku vardu *slownik*. *Žodininku* rankraštinių trikalbių žodyną pavadino Dominykas Sutkevičius: „Žodinikas Letuwiszkaž-Lotiniszkay-Lenkiskzas“ (1848). Trumpesnią būdvardinės darybos terminą vartojo Silvestras Valiūnas laiške Dionizui Poškai „Ras-zantem Lietuwiszka žodini“ (1826) ir Laurynas Ivinskis lenkų-lietuvių kalbos žodyne kaip *dykcyonarz* atitikmenį.

Sudurtiniu naujadaru žodrodė Simonas Daukantas pavadino prie chresto matijos „Epitome historiae sacrae“ vertimo (1838) pridėtą žodynėlį „Žodrodys toie kningelieie essontie žodiė“. Antanas Juška pradžioje savo žodyną buvo pavadinęs *žodrodžiu*, bet vėliau pakeitė *žodininku*. Sankt Peterburge išspausdinti jo žodyno du tomai buvo su rusiška antrašte „Литовский словарь“.

XIX a. pradžioje prasidėjusios lietuvių šviesuolių lotyniško lexicon ar vokiško *Wörterbuch* lietuviško atitikmens paieškos ir kūryba baigėsi amžiui persiritus į antrą pusę. Lietuviško atitikmens reikėjo ir pirmajam lietuvių botanikui vienuoliui pranciškonui Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai (1771–1849), Kretingoje parašisiam lietuvišką augalų vardyną. Apie 1834 m. spaudai parengtą vardyno rankraštį jis

Nukelta į 7 psl.

DICTIONARIVM TRIVM LINGVARVM,

In usum Studiose Inuentutis,

AVCTORE

CONSTANTINO SZYRWID
È SOCIETATE JESV

Cum Superiorum permissu editum.
Tertia editio recognita & aucta.

V I L N Æ,
Typis Academicis Societatis JESV.
Anno Domini M. DC. XLII.

Konstantino Sirvydo Trijų kalbų žodynas, 1642

Atkelta iš 6 psl.

pavadino *žodynu*. Nors Pabrėžos veikalai nebuvo išspausdinti, bet jie buvo žinomi. Apie juos rašė Motiejus Valančius „Žemaičių vyskupystėje“ (1848). Minėdamas mokytus vyrus, vyskupas antros dalies 74-ame puslapyje išvardija penkis Pabrėžos žemaitiškai ir lenkiškai parašytus veikalus, tarp jų ir 328 lapų rankraštį antrašte „Žodyns Biiluun Augminyczyniu lotin-žiemajtiniu“.

Po kurio laiko rašytojas Mikalojus Akelaitis 1856 m. rugsėjo 25 d. laiške Valančiui rašo: „[...] ketinu parasziti Žodiną ir Kałbriedą Žemajtiszka. Wadinu Žodinas [...] nes sakom – *karklis, karklinas, puszis, puszinas*: už tataj ir *zodis – žodinas*.“ Kelios aplinkybės teikia pagrindo manyti, kad Akelaitis žodyno terminą galėjo perimti iš Pabrėžos veikalo, nes iš jo rankraščių savo žodynams buvo išsirašęs lietuviškų augalų vardų sąrašą „Rodiikle Warduu sawyszkuujuu kaap kóres augimes wadyn Žemaytee“. Be to, Akelaitis turėjo ir „Žemaičių vyskupystę“, kur minimas Pabrėžos veikalas su tuo vardu antraštėje, o gal buvo matęs ir patį rankraštį.

Pirmas spausdintas leksikografijos darbas, pavadintas *žodyno* vardu, buvo kunigo Mykolo Miežinio (1827–1888) „Lietuviszkai–latviszkai–lenkiszkaī–rusiszkas žodynas“, parengtas 1868 m. ir perėjęs per daugelį rankų ir svirstymų, papildytas rusišku vertimu, išspausdintas Ti[žėje 1894-aisiais. Valančiaus pavedimu žodyną 1876 m. peržiūrėjo kalbos dalykais seminarijoje pradėjęs domėtis Antanas Baranauskas, vėliau jis dėstydamas perėmė ir žodyno terminą. *Žodyno* terminą išplatino ir įtvirtino „Aušros“ laikraštis, ten jis vartotas nuo pirmojo numerio (1883).

Reikėtų atkreipti dėmesį į termino žodynas sudarymo ir paskelbimo laiką, taigi ir autoriaus pirmenybę. Pabrėža *žodynu* pavadino savo veikalą, parengtą iki 1834 m., jį mini ir Valančius 1848 m. „Žemaičių vyskupystėje“. Akelaitis žodyną pavartojo tik 1856 m. laiške, o Varšuvos laikraščiuose 1862 m. jo žodyno minima vien lenkiška antraštė „Słownik litewsko-polski“.

Dabar enciklopedijose žodžio žodynas autoriumi garsinamas Akelaitis. Pirmą kartą ši mintis paskelbta Jono Kruopo (1908–1875) straipsnyje „M. Akelaitis leksikografas“ leidinyje „Iš lietuvių leksikologijos ir leksikografijos“ (1970, p. 173). Ją pakartojo ir Zigmas Zinkevičius „Lietuvių kalbos istorijoje“ (t. 4, 1990, p. 209). Gal dėl to, kad Akelaitis motyvavo termino darybą? Bet galbūt panašiai galvojo jau ir Pabrėža, kūręs lietuviškus botanikos terminus?

Pabrėžos autorystė buvo nurodyta šio rašinio autoriaus straipsnyje „Iš lietuvių kalbotyros terminų istorijos“ leidinyje „Lietuvių terminologija“ (1975), pakartota knygoje „Žodžiai ir žodynai“ (1984, p. 95). Neatkreipus dėmesio į termino pavartojimo datas, „Lietuvių kalbos enciklopedijoje“ (1999), „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ (t. 1,2001) skelbiama tik Akelaičio autorystė. Tai prasiļenkimas su tiesa. Todėl ir po Vincento Drotvino straipsnio „*Žodynas* (iš termino istorijos)“, paskelbto „Gimtojoje kalboje“ (2002, nr. 6), kur nurodoma Pabrėžos autorystė, kad klaida iš enciklopedijų nebūtų kartojama, dar kartą dera priminti, jog atiduotina istoriškai derama pagarba botanikui Pabrėžai, šalia botanikos terminų sukūrusiam ir žodyno terminą.

Gimtoji kalba, 2018 m. gegužė

DONALDAS KAJOKAS • EILĖRAŠČIAI

kraujas pilnas žvyro
žvyras pilnas kraujo
– eime sūnau
ir čia nieko naujo

UŽSIMERKĖS TOLIAU PAMAČIAU

akyse nebeliko jėgos
kuri vesdavo lig pabaigos –

užsimerkęs toliau pamačiau:
mėnuo raitelis bukų giraitėj
ir jo žirgas suklupeš anksčiau
nei mirtis jį pabaidė

ANTIĖOS PABAIGA

gal trečią vakarą
kai sostinę užplūdo priešai
gyvasis nešė savo mirusį o priešais
miruolis nešė savo gyvąjį per aikštę
jie susitiko kelio vidury prie senės Klėjos
pasižiūrėjo nuožmiai viens į kitą ir nuėjo
ir buvo viskas aišku

pro tuos vartus aš įėjau nepagalvojęs
į kokio gaivalo valdas mane įleidžia
ir tik už vartų pajutau pavojų
supratęs kaip ten chrizantemos skleidžias

kaip ten drabužiai šiugžda spengia zylės
kaip viršum šulinių dragūnai lenkias
ir kokios tylios gąsdinančiai tylios
lyg naktį skerdykla ten mylinčiųjų rankos

o tyrų angele sakai kad taip nebūna
bet prisimink – vos vartai užsivėrė
argi ne aš kartu su mylinčiais
ir tavo kūną
po gabalą ramiai šunims sušėrėm

ŽVAIGŽDĖS. TYLIOJI NAUJIENA

duobėje stenėdami ištaria: dienos bėga tuščiai
kas vakarą tūkstančiai kraupiai stenėdami ištaria:
bėdinos dienos bėga tuščiai ir į niekur
nemato kaip laikas jiems šypsos pro maršką: kas
mirksnį
vis mažiau laukti

NEMIGA KAIP SIDABRUOJANTI KELIONĖ

mano pakaušy žvaigždė mano
pakaušy žvaigždė mano pakaušy
žvaigždė svirpia kaip žiogas

svirpia kaip žiogas naktį svirpiantis
žiogo pakaušy svirpiančiam svi-trrr atvykom!
lipk nuo asilo

ŠAKELĖ MĖNESIENOJ. SIDABRUOJANTI

taip tikra
gal dar nenubudom

nes tu esi
tarytum būtum

Algimantas Kunčius. Reminiscencijos. Ukmergės kelio pašlaitėje, 1977

SAULĖLYDIS. ŽMOGUS PRIE ŠIENO

A. J.

Nusišnypstė į saują,
krestelėjo ranką žemėn.

Paėjęjęs nuo šieno,
išsitraukė „Primą“ iš kišenės.

Užplėšė dūmą. Pavėjui
neskubėdamas pasisuko,

nusišlapino ant kurmiarausio,
pakasė pilvą kumeliuko...

Leidosi saulė. Prie raisto
kreivakojė mergytė gaudė gaidį.

Šypsojos į ūsą. Rūkė.
Poezijos niekad neskaitė.

ROMUS ŽIŪRĖJIMAS Į PADŪMAVUSĮ RUGSĖJO PEIZAŽĄ

ant užuolaidos manau voriuukas tupi
per užuolaidą manau srovena upė
virš užuolaidos manau vaiskuoja mēlis
po užuolaida manau kryklės šešēlis
už užuolaidos manau – užuolaidēlės

PAUZĖ

keista:
parašiau eilėrašį –
o
visai
nekeista

Basakojų takais

Paveldo sodų turas po Lietuvą

Pėdų išbandymas akmenimis

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Nors apsiniaukę – pasiutusiai žydi kaštonai ir alyvos. Už Jonavos Kauno link rodyklė – Šveicarija. Kas per monai? Ar vietovė verta to vardo? Anei kalnų, anei ežerų, tačiau kažkas ten įdomaus tikrai yra. Survilų sodyba žada neįprastas pramogas – pirmąjį Lietuvoje Basakojų taką. Dažna kaimo turizmo sodyba Lietuvoje ieško, kaip pateikti išskirtinių pramogų, į nieką nepanašių. „Ekstrymų ekstrymas“ – šiemet Basakojų takas praplėstas pusantro kilometro, taigi kai kelią nukulniuoji, nubrendi, perlipi ir grįžti atgal, išeina trys kilometrai. „Teritorija didelė, yra galimybė plėstis, – sako vienmarškinis šeimnininkas Tadas Survila, kuriam nė motais uodai ir dulksna. – Žmonės čia atvažiuoja specialiai dėl tako, orai vasarą visada palankūs. Kodėl Basakojų takas? Tai sveikatinimo takas, nes paduose visi receptoriai – stimuliuojami visi organai. Po darbų toks takas padus pakutens – visą nuovargį nuims.“

Takas visoks: ir ko čia tik nėra! Dešimt skirtingų dangų: smėlis, durpės, kankorėžiai, molis, gludintas (pajūrio?) stiklas, o kuo toliau – vis sunkiau; medžių kelmų kalneliai – iki pat pelkės. Birštone panašus yra, tačiau Survilų kaimo sodyboje takas gerokai ilgesnis ir ateity žada būti apvalus, kad nereikėtų apsisukus pelkėje tiek pat grįžti atgalios. Į vieną pusę juo einant užtrunka maždaug 40 min., tiek pat – atgal. Vaikams – išpūdziai didžiausi, o ir suaugę būna patenkinti. Fizinio pasirengimo visgi reikėtų (arba sunkesnį išbandymą gali prakulniuoti šalia tako (betgi mišku basomis? Ne, nelabai gerai išklysti iš tako). Priėjus mišką, išbandymai prasideda miške: čia galite sutikti ne tik stirną ar kiškį, bet ir šerną ar briedį, pamatyti margąjį genį ar išgirsti ūbaujančią apuoką. Tadas porina, kad lapės išpjovė zuikius, šarkas, kurios žemai žolėje brazdinosi, net lakštingalų nesigirdi, ir vištas pjauna. Kitąkart galima vaikus pagąsdinti tuo taku – iš karto tampa šilkiniai. Ato-

kią sodybą mėgsta į gamtą trokštantys pasišalininti atskalūnai: meniškos sielos žmonės Čia siūlomos nakvynės trijuose namukuose, su pirtimis, kubilu; arba pagyventi be nakvynės troboje – pavėsinėje, kur yra ir krosnis valgiui gaminti, ir visi kiti reikalingi žmogui daiktai.

Jaunasis Survila čia gyvena su šeima nuo 2000 m. Jo šeimyna – jis, žmona, dukra Austėja, sūnus Ažuolas ir tėvukas Algirdas. Jie patys prižiūri 23 ha plotą. Čia jo prosenelio Leopoldo buvęs paveldo sodas ir daržai. Aštuoniasdešimtmetės obelys, jau savo amželį nugyvenusios, daug vasarinių veislių, grabšteinai, antaniniai, saldiniai: močiutė geriau jų vardus žinojo, bet jau iškeliavus į aukštąjį kalnelį... Nebent specialistai mokslininkai gali padėti. Senosios jų veislės – tik pavienės, neišsilaikiusios. Daugel jų prosenelis iš Lenkijos atsižė. Prosenelis buvęs sodininkas ir bitininkas, baigęs mokslus Varšuvoje, iš Barborlaukio dvaro gavo pusantro hektaro žemės ir sodino sodą, ūkininkavo. Tadas paveldėjo polinkį į bitininkystę: kai tik baigė Lietuvos žemės akademijoje šiuos mokslus, tuoj pat ėmėsi sodybos atkūrimo, pritaikė kaimo turizmui. Sodyba šalia Šveicarijos tvenkinio – gali žvejoti, maudytis, irstytis baidarėmis, žaisti tradicinius sporto žaidimus - futbolą, krepšinį. Prieš ketverius metus įsteigė diskgolfo parką, daug pigesnę už tikrą golfą. Sūnelis Ažuolas ne tik palydi mus taku iki pelkės, jis pademonstruoja, kaip mesti diskgolfo kamuoliuką, panašų į bumerangą.

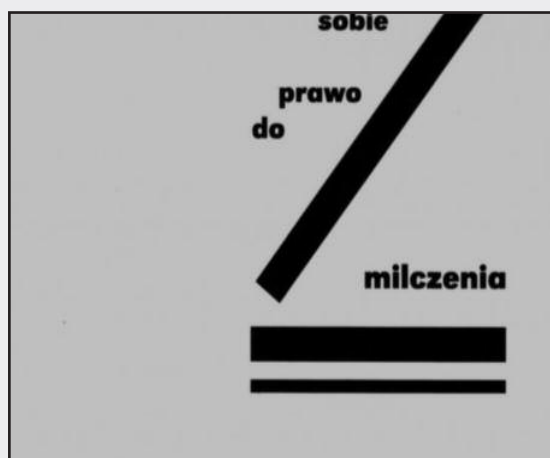
Tadas prižiūri septyniolika avilių. Sako, bitės nemėgsta juodos spalvos ir prakaito kvapo, negalima prie jų eiti iškart nuo gyvulių, reikia eiti švariam, nusiprausus. Jei reikia, spiečių pats atskiria.

Paklampojuusių pelkės purve laukia specialus persirengimo namukas ir šalia jo – kojų prausykla.

Basakojus ekstremistus sodybos šeimnininkas bitininkas pavaišina medumi su mėtų ar gauromečių arbata, žmonos keptais pyragėliais su lašinukais. Atvažiuokit rudenį, kviečia: pasirinksit uogų ar grybų, pavaišins seno sodo obuoliais.

Kultūros kronika

Lenkijoje pasirodė dar viena lietuvių poezijos knyga - Eugenijaus Ališankos eilėraščių rinktinė „Zastrzegam sobie prawo do milczenia“, kurią išleido Poznanės leidykla „WBPIKAK“. Lietuvių poeto knyga specialiai buvo išleista žymiausiai ir didžiausiai Lenkijoje poezijos šventei – tarptautiniam Milošo festivaliui. Pirmuosiuose Milošo festivaliuose dalyvavo Tomas Venclova ir Marcelijus Martinaitis, 2015 m. festivalyje dalyvavo ir savo kūrybą pristatė Kornelijus Platelis. Šiais metais – susitikimuose su skaitytojais, skaitytojų gausiai lankomuose poezijos skaitymuose ir literatūros vakaruose bei diskusijose dalyvaus Eugenijus Ališanka.

Birželio 2–10 d. septyniuose asociacijos „Capital Star Art Film“ tinklo kino teatruose Pekine buvo surengtas dvidešimt vienas lietuviškų filmų seansas. Pirmą kartą Kinijoje rengiamoje Lietuvos kino savaitėje pristatomi septyni lietuviški filmai: Igno Miškinio „Karalių pamaina“, Linos Lužytės „Amžinai kartu“, Eglės Vertelytės „Stebuklas“, Kristinos Buožytės „Kolekcionierė“, Giedrės Beinoriūtės „Pokalbiai rimtomis temomis“, Jokūbo Viliaus Tūro „Sapnuoju, kad einu“ ir Donato Ulvydo „Vabzdžių dresuotojas“. Kinai pakviesti į Lietuvą susipažinti su kino paslaugų infrastruktūra, veikiančia mokesčių lengvata kino gamybai, pristatytos koprodukcijos sąlygos ir galimybės. Taip pat sutarta įvertinti galimybę pasirašyti dvišalę sutartį dėl bendradarbiavimo kino srityje.

Diusseldorfo galerijoje „Meno parkas“ įvyko menininkės Julijos Pociūtės personalinės parodos „Linija“ atidarymas. Julija Pociūtė parodoje „Linija“ tęsia realybės ir fikcijos tyrinėjimus, šį kartą juos konstruodama iš asmeninės ir politinės istorijos fragmentų. Parodos inspiracijos šaltinis – archyvinė fotografija, vaizduojanti menininkės šeimos prisiminimus apieleistuose Palangos bunkeriuose, Antrojo pasaulinio karo metais žymėjusius Molotovo liniją. Ši linija – istorinis faktas, tampantis atspirties tašku apmąstymams apie saugumą, atsitvėrimo, atsiribojimo bei uždarojo reikšmes.

Pėdų išbandymas kankorėžiukais.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotraukos